

Měrné jednotky ve staroseverském světě

V roce 2011 vypracoval Tomáš Vlasatý.

1 – Předmluva

V následujícím příspěvku se pomocí literárních pramenů a výravů v nich obsažených pokusím zmapovat měrné jednotky používané starými Seveřany. U všech není zcela jasné, zda se používaly i během Doby vikinské, nicméně věřím, že tomu tak v některých případech bylo. Od tohoto článku si slibuji, že pomůže zlepšit úroveň dobovosti u českých i zahraničních re-enactorů a že poskytne oporu pro další badatele v této málo probádané půdě.

2 – Měrné jednotky

Za klíčové na úvod považuji zmínit, že jak Seveřané, tak ostatní Germáni, neznali zvyklost počítat v desítkové soustavě, což nám připadá přirozené. Desítky (*tigir*) počítaly shodně jako my, ale výraz *hundrað* (srovnej s angl. *hundred* a něm. *hundert*) představoval počet sto dvaceti, nikoli sta (*tiu tigir*; „deset desítek“). Obdobně *þúsund*, „tisícovku“, tvořil počet dvanácti set.

Dále připomínám, že o následujících mírách nemáme jiné předsvědčivé zdroje, než právě literární. Nemáme tak porovnání s dalšími dobovými zápisy. Nicméně se po přečtení tohoto článku dovtipíme, že uvedené míry jsou logické, souvisí s tradičními mírami odvezenými od velikostí končetin apod. jako u dalších národů. Některé míry korespondují s dalšími germánskými mírami (např. u Anglosasů), a proto není pochyb, že jde o tradiční germánské míry.

2.1 – Jednotky objemu

Nejmenší jednotkou objemu byla *justa* (miska/pohárek). Nelze říci, že šlo o pevně stanovenou míru, nebo si jí volil až výrobce. Byla to každopádně ¼ další jednotky, a tou je *bolli* (miska/nádoba). Čtyři misky (*bollar*) tvořily největší jednotku, *askr* („jasan“, nádoba/miska). Již název napovídá, z jakého materiálu byly tyto nádoby vyráběny.

2.2 – Jednotky délky

Tuto kapitolu bych rozdělil do tří částí, zaprvé:

2.2.1 – Námořní vzdálenosti

Základní jednotkou procestování na moři byla námořní míle – *vika*. Odpovídá zhruba našim jedenácti kilometrům. Šest námořních mil se označuje jako *dagróðr* („vzdálenost, kolik je loď schopna za den uveslovat“). Dvanáct *vik* mil se nazývá *tylft*, „tucet“, což odpovídalo půldenní plavbě¹. Objevují se i názory, že existovala „menší námořní míle“, která činila okolo devíti dnešních kilometrů.

2.2.2 – Jiné velké vzdálenosti

Hlavní pozemní jednotkou, kterou jsem našel, je *röst* („odpočinek“). Ta se obvykle překládá jako míle. Má se za to, že šlo o vzdálenost ekvivalentní s *vikou*. Šlo o vzdálenost mezi dvěma zastávkami. Vzdálenost nebyla pevně stanovena a lišila se podle terénu². Děly se na dlouhé a krátké, které se kvůli špatnému terénu vešly do větší míle vícekrát. Pod názvem míle jsem našel ještě nepříliš často používanou míru *mila*.

Dále připomenou už jen dvě míry, které rovněž nebyly pevně stanovené. Jde o *akrlengd* („délka pole“), což byla vzdálenost určující delku pole orné půdy. Druhou je *túnlangd* („délka hospodářství“), která určovala délku oploceného dvora.

2.2.3 – Krátké vzdálenosti

Jednou z krátkých mír používaných v denním životě byl sáh (*faðmr*), což je i výraz pro délku rozevřených paží. Šlo o velikost zhruba 180 centimetrů. Hlavní jednotkou pro udávání velikostí byl loket (*alin/öln*). Tím se především měřila látka. Měl velikost zhruba 49 cm. Islandské právo okolo roku 1200 předepisuje používání hole zvané *kvarði*, která měla tutéž velikost. Dvojnásobnou velikost, to je cca 98 cm, měla mít podle téhož práva hůl zvaná *stika*. Dále se používala míra *þumal-öln* („palcový loket“), jakési rozšíření standartního *ölnu*. Jednalo se o klasický *öln* rozšířený o délku palce (*þumalfingr*). Pokud měl palec velikost stejnou, jako má palec dnešní (2.54cm), pak byl *þumal-öln dlouhý zhruba 51 cm*. Nesmíme opomenout jednotku stopu (*fótr*), která mohla měřit zhruba jako dnešní stopa (30.48cm). Dodávám jednotku píď (*spönn*), která se dělila na dlouhou (*lang-spönn*, od palce po prostředníček) a krátkou (*stutt/minni-spönn*, od palce po ukazováček). Délka mi není známa.

1 Podle *Ságy o biskupu Gudmundovi*, kap II. má obeplutí Islandu vzdálenost „čtrnácti tuctů“.

2 Zöega ve svém slovníku udává, že šlo o vzdálenost v rozmezí čtyř až pěti dnešních mil.

MĚRNÉ JEDNOTKY VE STAROSEVERSKÉM SVĚTĚ

2.3 – Jednotky obsahu

Jediná obsahová jednotka, kterou jsem našel, je *dagsslátta* („plocha, kterou dokáže muž požnout za den“), a odpovídá zhruba dnešním třem čtvrtinám akru pastvin.

2.4 – Jednotky hmotnosti

Základní hmotnostní a platební jednotkou Seveřanů, jednou z nejdůležitější jednotkou vůbec, byla unce (*eyrir*³). Cena unce ve stříbře ovlivňovala cenu látky a dalších komodit na trhu, takže je složité říci, jaký vztah panoval mezi cenou unce stříbra a délkou látky, kterou za ní šlo pořídit. Unce se udávala zejména ve stříbře, který byl hlavní platební surovinou. Váha unce se pohybovala okolo 27 gramů. Tato váha byla dána deseti arabskými mincemi (dirhemy), které byly ve Skandinávii dobře známé a platily za stabilní měnu. Tuzemské mince ale nedosahovaly takových kvalit a vážili daleko méně (o třetinu), tudíž se jedna unce skládala ze třiceti mincí⁴ (mince – *pennigr*) nebo ceny takového obnosu. Unce se skládala ze třetin, které se nazývaly *örtug*. Osm uncí tvořilo marku (*mörk*, pl. *merkur*). Dvacet čtyř marek představovalo jednotku *pund* („libra“). Ta vážila asi 12 dnešních liber. Synonymem byla jednotka *skippund* („lodní libra“). V pozdních literárních památkách se lze dočíst o jednotce *bismarapund* („minciřová libra“), která se jistě během Vikinské doby nepoužívala. Dále literatura odhaluje jednotku zvanou *vætt* („náklad“), která v Norsku představuje 1/24 *skippundu*. Na Islandu má tato jednotka zcela jiný význam a je ekvivalentem k 36 kilům. Objevuje se ještě jednotka *fjórðungr*, která odpovídá dvaceti markám.

2.4.1 – Vztahy mezi jednotkami hmotnosti a délky

Jak bylo řečeno, unce ve stříbře měla určitý vztah s rozměry látky, která se za tento obnos dá pořídit. Právo zajišťovalo, že základní standart pro objem látky za unci stříbra – *vaðmál* – bude mít dva lokte na šířku a šest loktů na délku. Roli hrále také kvalita látky. Klamné měření této zákonné jednotky bylo trestné, s výjimkou místních zvyklostí a soukromých dohod. Odhaduje se, že množství látky za unci postupem času variovalo – v roce 1000 mohl být poměr 3:1 vůči zmíněným rozměrům (za jednu unci se dala pořídit látka o rozměrech osmnáct × šest loktů), v roce 1100 mohl být poměr 8:1 (za jednu unci se dala pořídit látka o rozměrech čtyřicet osm × šestnáct loktů), v roce 1200 mohl být poměr 7,5:1 (za jednu unci se dala pořídit látka o rozměrech čtyřicet pět × patnáct loktů) a v roce 1300 mohl být poměr 6:1 (za jednu unci se dala pořídit látka o rozměrech třicet šest × dvanáct loktů). Unce, která zákonně odpovídá poměru k látce, se říkalo *lögeyrir*, zákonná unce.

Dále známe výraz *hundruðum*, což by se obvykle překládalo jako „stovky“. V našem případě se vztahuje k látce a znamená cenu 120 loktů *vaðmálu*. Cena takového množství látky ve stříbře se nazývá *hundrað silfrs*.

3 – Směnný obchod

Následující poměry a směny vycházejí z dochovaných zákoníků, především ze zákoníků *Árnesvarþingu* (cca 1186) a *Alþingu* (zhruba 1200). Podle mého názoru se téže poměry nevyskytovaly v Době vikinské, nicméně nemusely se nepodobat. V Době vikinské nebyly zavedeny obecná ustanovení zákonem a každý obchodoval s jinou marží.

Předmět A

360 loktů *vaðmálu*
ořln anglického lnu
šest *alnu* *vaðmálu*
všívaný vlněný plášť⁶
šest kožek bílé lišky
šest ovčích kožešin
šest vykleštěných skopců
dvě kožky starých kocourů
tři letní kožky starých kocourů

Předmět B

120 *lögaurl*⁵
tři *alny* *vaðmálu*
eyrir
dva *aury*
eyrir
eyrir
eyrir
eyrir
eyrir

3 Unce, st.sk. *eyrir*; pl. *aurar* – z latinského *aurum*.

4 *Vigfússon* ve svém slovníku udává, že unce byla tvořena 60 mincemi. Šlo zřejmě o méně hmotnější mince.

5 Cena tohoto *lögeyru* byla platná pouze pro *Árnesvarþing*. Za tutéž cenu se zde obdržela poloviční cena zákonem daného zboží. Později, kolem roku 1200, vydal *Alþingu* zákoník s cílem sjednotit všechny taxy v islandském *commonwealthu* a zabránit inflaci.

6 (*vararfeldr*), dlouhý čtyři *þumal-alny* a široký dva *alny* se třinácti pásy – třinácti všíváními (*röggvar*) po šířce látky.

MĚRNÉ JEDNOTKY VE STAROSEVERSKÉM SVĚTĚ

pět <i>alnū mórendu</i> ⁷	<i>eyrir</i>
<i>eyrir</i> ryzího zlata	60 <i>aurū</i> stříbra
<i>mörk</i> čistého stříbra ⁸	60 <i>aurū</i> stříbra
nový železný kotlík ⁹	15 <i>aurū</i>
tři kosy ¹⁰	dva <i>aurū</i>
<i>vætt</i> slatinného železa	pět <i>aurū</i>
<i>vætt</i> skovaného železa	šest <i>aurū</i>
tři roční telata	kráva
dvě dvouroční telata	kráva
kráva nedávající mléko a dvouroční jalovice	kráva bez dvou <i>aurū</i>
čtyřroční býk, vyklesťený či nevyklesťený	kráva
volek a tříroční býk	jeden <i>kúgildi</i> („cena krávy“)
šest ovcí ¹¹ (dvě dvouroční a čtyři starší) s jehňaty	kráva
šest koz ¹² (dvě dvouroční a čtyři starší) s kůzlaty	kráva
čtyřroční či starší (do 10 let) kůň, zdravý	kráva
čtyřroční či starší (do 10 let) klisna, zdravá	¾ krávy
dvouroční prasnice nebo starší s devíti selaty	kráva
tři <i>alny</i> širokého lnu	dva <i>aurū</i>
dva <i>alny</i> anglického lnu o šířce dva <i>alny</i>	<i>eyrir</i>
dvě marky vosku	<i>eyrir</i>
tři <i>vættu</i> ovčích kožešin	kráva
tři <i>vættu</i> jídla	kráva
<i>vætt</i> ročních jehněčích kožešin/býčích kožek	1/3 <i>kúgildi</i>
dvě kraví kůže	stará býčí kůže

4 – Zdroje

CLEASBY, Richard; GUÐBRANDUR VIGFÚSSON. *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford : Clarendon Press, 1874. cviii, 769 s.

WARD, C.L. *Viking Answer Lady* [online]. 1990-2011 [cit. 2011-10-17]. Units of Measurement from Viking Age Law and Literature. Dostupné z WWW: <<http://www.vikinganswerlady.com/measurement.shtml>>.

ZOËGA, Geir T. *A Concise Dictionary of Old Icelandic*. Oxford:Clarendon Press, 1910. 551 s.

7 *Mórendr* = červenohnědé provedení *vaðmálu*.

8 Čisté stříbro neboli *brannt silfr*, spálené stříbro, které není zanesené. Z tabulky vyplývá, že čisté stříbro bylo ceněno sedm a půlkrát více, než stříbro obyčejné.

9 Těžký půl *vættu* a široký jako osm kbelíků.

10 S ocelovými držadly a popouštěnými ostří o celkové váze o váze 18 *aurū*.

11 Silně ochlupené a bez lysin.

12 Silně ochlupené a bez lysin.